

ΑΓΓΕΛΟΥ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Δημοκράτης Ἀφιδναῖος

«Παῖδί μου, ἐδῶ βρῖσκεται

ὄλη ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν»

Καὶ πάλιν εἰς μνήμην Ἄλ. Ν. Οἰκονομίδη

Ἀπὸ ἐλλιπῆ λόγῳ τοῦ Ὑπερείδου, χρονολογούμενο ὀλίγον¹ μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας (338) εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Δημοκράτης, Ἀφιδναῖος τὸν δῆμον (Kirchner, *PA* 3521), ἦταν ἐκ τοῦ γένους ἑνὸς τῶν τυραννοκτόνων καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ εἰσιεῖτο δωρεὰν στὸ πρυτανεῖον· βλ. κατὰ *Φιλιππίδου* (4) 1-3:² ἐπεὶ δὲ νῦν ἡ ἐκείνων δύναμις εἰς τοῦτον μετέστη, τότε δὴ κολακεύειν προεῖλοντο καὶ Δημοκράτης αὐτοῖς ὁ Ἀφιδναῖος ἀεὶ παρακαθήμενος καὶ [-³⁻⁴-]ον³ ἰστάς γελωτοποιεῖ ἐπὶ τοῖς τῆς πόλεως ἀτυχήμασιν, καὶ λοιδορεῖθ' ὑμῖν μεθ' ἡμέραν ἐν τῇ ἀγορᾷ, εἰς ἑσπέραν δὲ δειπνήσων ὡς ὑμᾶς ἔρχεται. καίτοι, ὦ Δημόκρατες, μόνω σοὶ οὐκ ἔστι λέγειν περὶ τοῦ δήμου φλαῦρον οὐδέν. διὰ τί; ὅτι πρῶτον μὲν οὐ παρ' ἑτέρου σ' ἔδει μαθεῖν, ὅτι ὁ δῆμος χάριτας ἀποδίδωσιν τοῖς εὐεργέταις, ἀλλὰ παρὰ σαυτοῦ· αὐτὸς γὰρ ὑπὲρ ὧν ἕτεροι εὐεργέτησαν νῦν τὰς τιμὰς κομίζει. ἔπειθ' ὅτι ἐν νόμῳ γράψας ὁ δῆμος ἀπεῖπεν μῆτε λέγειν ἐξεῖναι μηδενὶ κακῶς Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα, μῆτ' αἴσαι ἐπὶ τὰ κακίονα. ἦ καὶ δεινὸν ἔστιν, εἰ τοὺς μὲν σοὺς προγόνους ὁ δῆμος οὐδὲ μεθυσθέντι ᾤετο δεῖν ἐξεῖναι κακῶς εἰπεῖν, σὺ δὲ νήφων τὸν δῆμον κακῶς λέγεις.

Ὁ Δημοκράτης εἶναι γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀρχαίας πηγῆς, βλ. *Αἰσχ. περὶ τῆς παραπρ.* (2) 17: Τελευταῖον δ' εἰς τὴν βουλὴν εἰσελθὼν Δημοκράτης ὁ Ἀφιδναῖος, ἔπεισε τὴν βουλὴν ἀνακαλέσασθαι τὸν Ἀριστόδημον· *Ἰσ. περὶ τοῦ Φιλοκτῆμ. κλήρου* (6) 22: Ἐπειδὴ δὲ οὐθ' ὁ υἱὸς αὐτῶ Φιλοκτῆμων συνεχῶρει οὐθ' οἱ φράτερες εἰσεδέξαντο, ἀλλ' ἀπηνέχθη τὸ κούρειον, ὀργιζόμενος ὁ Εὐκτῆμων τῶ ὑεὶ καὶ ἐπηρεάζειν βουλόμενος ἐγγυᾶται γυναῖκα Δημοκράτους τοῦ Ἀφιδναίου ἀδελφῆν, ὡς ἐκ ταύτης παῖδας ἀποφανῶν καὶ εἰσποιήσων εἰς τὸν οἶκον, εἰ μὴ συγχωροίη τοῦτον ἔαν εἰσαχθῆναι.

Πρὸς τὸν Δημοκράτη αὐτόν (*PA* 3521) ἐταύτισε τὸν *Δημοκράτη Δημοκλέους Ἀφ.*, εἰσηγητὴ ψηφίσματος τῆς Αἰαντίδος φυλῆς ἐπὶ Ἀντικλέους ἄρχοντος (327/6 π.Χ.), ὁ ἐκδότης τῆς

Εὐχαριστῶ τὴν Γεωργία Μαλούχου, διότι μὲ προφύλαξε ἀπὸ ὀλισθήματα· τὰ ἐναπομένοντα βαρύνουν τὸν συντάκτη τοῦ ἄρθρου. Στὴν Δήμητρα Μεσσήνη εἶμαι ὑπόχρεως γιὰ τὴν ἐκδοτικὴ φροντίδα.

1. Τὴν χρονολόγησιν τοῦ λόγου συζητεῖ ὁ D. Whitehead, *Hypereides. The Forensic Speeches*, Oxford 2000, 29-30. Τάσσεται ὑπὲρ τῆς εὐρύτερης (338-336), τὴν ὁποία ἐπρότεινε ὁ J. Ober, *Mass and Elite in Democratic Athens*, Princeton 1989, 345. Περὶ τὸ 337 τοποθετεῖ τὸν λόγο ὁ P. J. Rhodes, *The Athenian Boule*, Oxford 21985, 27.

2. Πρὸ βλ. *IG I³ 131.5-6*: ἔπειτα τοῖσι Ἀρμ[οδίο καὶ τοῖσι Ἀριστογέ]τονος, *ἰὸς ἄν ἔι ἐγγυτάτο γένος* | [ἀεὶ *ἰο* πρεσβύτατος, ἔναι κ]αὶ αὐτοῖσι τὲν σίτεσι[ν].

3. Ὁ Blass ἐπρότεινε [χορ]ὸν ἰστάς· ὁ Ἄλ. Ν. Οἰκονομίδης (*The two Agoras of Athens*, Chicago 1964, 84) [κύκλ]ον ἰστάς. Ὁ Whitehead, *Hypereides*, σελ. 47, προέκρινε τὴν πρότασιν τοῦ Blass.

ἐπιγραφῆς Β. D. Meritt, *Hesperia* 7 (1938) 94-96, ἀρ. 15. Τὴν ταύτιση ἐδέχθησαν οἱ μετέπειτα ἐρευνητές.⁴

Ἐμπόδιο στὴν ταύτιση συνιστᾷ ἡ ἔμμεση μαρτυρία ὅτι ὁ *Δημοκράτης Ἀφ.* ἦτο γέρον τὸν καιρὸ τῆς μάχης τῆς Χαιρωνείας.⁵ Τὴν προχωρημένη ἡλικία τοῦ Δημοκράτους ἐνισχύουν ἡ χρονολόγησις τοῦ λόγου τοῦ Ἰσαίου (364 π.Χ.) καὶ τὰ ἀναφερόμενα στὸ ἀπόσπασμα τοῦ λόγου τοῦ Αἰσχ. *περὶ τῆς παραπρ.* (346 π.Χ.).

Στὴν αὐτὴ τῆς ἀποθήκης τῆς πρώην Γ' Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων (Ἀθηνῶν) στὴν ὁδὸ Ἄρεως ἐφυλάσσετο⁶ ἡ ἐξῆς ἐπιτύμβια ἐπιγραφή:

Δημοκράτης
Δημοκρίτου
Ἄφιδναῖος.

Τὴν εἶδαμε μὲ τὸν μακαρίτη Ἄλκη Οἰκονομίδη τὸ 1988 ἢ '89. Αὐτὴ πιθανώτατα ὑπῆρξε ἡ ἀφορμὴ τῆς ἀποστροφῆς του, τὴν ὁποία παρέθεσα στὴν ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου:⁷ «*Παῖδί μου, ἐδῶ βρίσκεται ὅλη ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν*».

Ὁ Οἰκονομίδης ἐγνώριζε ἀπὸ στήθους τοὺς Ἀττικοὺς ρήτορες, καὶ μάλιστα εἶχε ἰδιαίτερην ἀγάπη στὸν Ὑπερείδη· στὸν πάπυρο δὲ τοῦ *κατὰ Φιλίππιδου* λόγου του, στὸ χωρίον περὶ τοῦ Δημοκράτους Ἀφιδναίου, ἐπρότεινε τέσσερις συμπληρώσεις.⁸

Ὅταν εἶδε τὸ ἐπιτύμβιο, ἐταύτισε, –τὸ θεωρῶ σχεδὸν βέβαιον–, τὸν ἀναγραφόμενο πρὸς τὸν *Δημοκράτη Ἀφιδναῖον* τὸν ἀπόγονο τῶν τυραννοκτόνων, τὸν μνημονευόμενο καὶ ἀπὸ ἄλλες ἀρχαῖες πηγές, τὶς ὁποῖες παρέθεσα ἥδη.

Πρὸς ἐπίρρωσιν τοῦ συναχθέντος συμπεράσματός μου σημειῶνω ὅτι στὸ χωρίον τοῦ *κατὰ Φιλίππιδου* λόγου, τὸ ἀναφερόμενο στὸν Δημοκράτη, τὸ ὁποῖο μετὰ σχολίων παραθέτει στὸ βιβλίον του *The two Agoras of Athens*, 84, δὲν κάνει λόγο περὶ τοῦ ψηφίσματος τῆς Ἀγορᾶς (*Hesperia* 7, 1938, 94-96, no. 15) καὶ τῆς ταυτίσεως τοῦ Meritt· σημειωτέον ὅτι ἡ δημοσίευσίς εἶχε γίνῃ τὸ

4. Βλ. J. K. Davies, *Athenian Propertied Families*, Oxford 1971, 475· ὁ J. S. Traill, *Persons of Ancient Athens*, 316622 καὶ 316620 θεωρεῖ πιθανὴ τὴν ταύτιση· τὴν υἱοθετεῖ ὁ D. Whitehead, *Hypereides*, 46.

5. Πλουτ. *Praecepta gerendae reipublicae* 803 D-E: τὸ δ' ἄγαν φυλακτέον ἐν τῷ γελοίῳ καὶ τὸ λυποῦν ἀκαίρως τοὺς ἀκούοντας ἢ τὸν λέγοντα ποιοῦν ἀγεννῆ καὶ ταπεινόν, ὥσπερ τὰ Δημοκράτους· ἀναβαίνων μὲν γὰρ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔφη, καθάπερ ἡ πόλις, μικρὸν ἰσχύειν καὶ μέγα φυσᾶν· ἐν δὲ τοῖς Χαιρωνικοῖς παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον, “οὐκ ἂν ἐβουλόμην κακῶς οὕτω πεπραγένοι τὴν πόλιν, ὥστε κάμου συμβουλευόντος ὑμᾶς ἀκούειν”· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μικροῦ κάκεῖνο μανικοῦ, πολιτικῶ δ' οὐδέτερον ἀρμόττον. Στοβ. *Ἀνθολ.* 3, 22. 43: Δημοκράτης ἀναβαίνων εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐν γήρᾳ καὶ πνευστιῶν ποιεῖν ἔφη ὅπερ καὶ σύμπασα ἡ Ἀθηναίων πόλις· πνεῖν μὲν γὰρ μέγα, ἰσχύειν δὲ μικρόν.

6. Τὴν στήλη εἶχα ἰδεῖ κατ' ἀρχὰς τὸ 1987, ὅταν μελετοῦσα τὶς ἐπιγραφές τοῦ *ἡρίου* τοῦ Λυκούργου ποῦ ἐφυλάσσοντο ἐπίσης σὲ ἐκείνη τὴν αὐτὴ, ὅπως καὶ τὸν νέο λίθο τοῦ μνημείου τῶν θανόντων στὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν βάση χορηγικοῦ τρίποδος τοῦ Κίμωνος Σπουδίππου. Κατὰ τὴν ἐργασία μου τὸ 1994-1995 γιὰ τὴν σύνταξη καταλόγου τῶν ἐπιγραφῶν τῶν φυλασσομένων στὶς ἀποθήκες τῆς Γ' Ἐφορείας κατόπιν ἀδείας τῆς τότε προϊσταμένης τῆς Ἐφορείας, ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων, Θεοδώρας Σταθακοπούλου-Καράγιωργα (†2022), τὴν εἶδα καὶ πάλι καὶ ἐσημείωσα (25.5.95) ὀλίγα ἀναγκαῖα. Ἡ ἐπιγραφή τώρα φυλάσσεται στὶς ἀποθήκες τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ἀθηνῶν στὴν Ἀκαδημία Πλάτωνος. Τὴν πληροφορία ὀφείλω στὴν Βούλα Μπαρδάνη καὶ τὴν εὐχαριστῶ πολὺ.

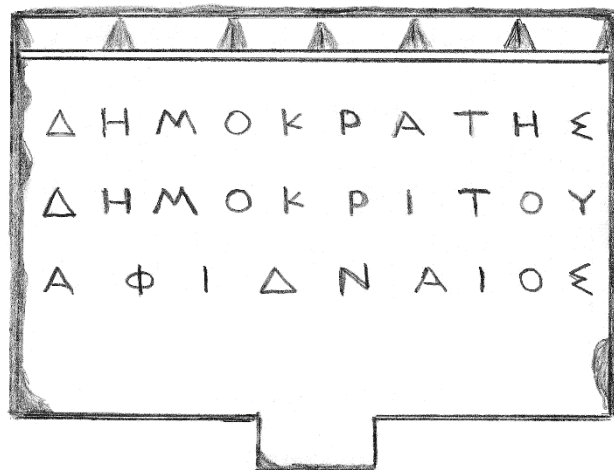
7. Ὁ Οἰκονομίδης ἔσκυψε, καθὼς ἦταν πανύψηλος, καὶ μοῦ ἐμίλησε μὲ χαμηλὴ, συγκινημένη φωνή. Ἡ Βούλα Μπαρδάνη μοῦ ὑπενθύμισε ὅτι ἦταν μαζί μας ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ τὸν ἄκουσε. Τὴν εὐχαριστῶ ἀκόμη, διότι μοῦ ἐβεβαίωσε τὴν χρονολόγησι τῆς ἐπιγραφῆς.

8. Βλ. *The two Agoras of Athens*, 84, ἀρ. 63. Τὶς συμπληρώσεις μνημονεύει ὁ Whitehead, *Hypereides*, 47 καὶ σημ. 98.

1938, 26 ἔτη πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου του, στὸ ὁποῖο λόγῳ τοῦ ἀντικειμένου πὸν πραγματεύεται κάνει εὐρεία χρῆση τῶν δημοσιεύσεων στὴν *Hesperia*.⁹ Πιστεύω ὅτι, ἐὰν ὁ Οἰκονομίδης ἐδέχετο τὴν ταύτιση τοῦ Meritt, θὰ ἐμνημόνευε τὴν δημοσίευση.

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιτύμβιας στήλης (εἰκ. 1)¹⁰ ὁμοιάζει πρὸς ἐκεῖνα τῆς ἀναθηματικῆς βάσεως τῆς *Φιλουμένης Λεωσθένους Κεφαλῆθεν*¹¹ καὶ τῆς βάσεως ἀναθηματικοῦ τρίποδος τοῦ φυλαρχοῦντος *Δημαιέτου Δημέου Παιανιέως* καὶ τῶν υἱῶν του.¹² Ἐπίσης μὲ τὰ γράμματα τοῦ τίτλου τοῦ χρονολογουμένου ἀκριβῶς (347/6) ψηφίσματος πρὸς τιμὴν τῶν υἱῶν τοῦ Λεύκωνος *IG II³ 1, 298.1-2*: Σπαρτόκωι Παιρισάδη | Ἀπολλωνίωι Λεύκωνος παισί, καθὼς καὶ μὲ ἐκεῖνα τοῦ τίτλου τοῦ ψηφίσματος τῆς βουλῆς ὑπὲρ τοῦ Φανοδήμου (τοῦ Ἀτθιδιογράφου) *IG II³ 1, 306.1-2* τοῦ 343/2: ἡ βουλή ἡ ἐπὶ Πυθοδότου [ἄρχοντο]ς ἀν[έ]θ[ηκεν] | Ἡφαίστωι στεφανωθεῖσ[α ὑπὸ] τοῦ δήμο | ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης.

Κατὰ ταῦτα καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Δημοκράτης ἦτο γέρον τὸν καιρὸ τῆς μάχης τῆς Χαιρωνείας καὶ ἐπομένως, καὶ ὅταν ἐξεφωνήθη ὁ κατὰ *Φιλιππίδου* λόγος τοῦ Ὑπερείδου, θεωρῶ πιθανότερη τὴν ταύτιση τοῦ *Δημοκράτους Δημοκρίτου Ἀφιδναίου* πρὸς τὸν *Δημοκράτη Ἀφιδναίου*, ἀπόγονο ἐνὸς τῶν τυραννοκτόνων,¹³ καὶ ὄχι τοῦ *Δημοκράτους Δημοκλέους Ἀφιδναίου*, εἰσηγητοῦ τοῦ ψηφίσματος τῆς Αἰαντίδος φυλῆς τοῦ 327/6 π.Χ.

Εἰκ. 1. Ἡ ἐπιγραφή τοῦ Δημοκράτους
(Σχεδιογράφημα)

9. Σημειωτέον ὅτι σὲ ἄλλο λήμμα (σελ. 66, ἀρ. 32) παραπέμπει στὸν τόμο *Hesperia* 7 (1938) 339.

10. Πρέπει νὰ ἐπισημανθῇ ὅτι τὸ σχῆμα τῆς στήλης ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ μέγεθός της εἶναι, καθ' ὅσον γνωρίζω, ὅλως ἀσύνηθες· ἡ ἐξέχουσα ἐπίστεψη φέρει ἀναγλύφους ἀκροκεράμους, ὅπως πολλὲς ναϊδιόσχημες στήλες, καὶ τὸ πλάτος ὑπερέχει τοῦ ὕψους, ἐνῶ τὸ πάχος εἶναι μέγαλο (πρβλ. τὸ πάχος τῶν δύο στηλῶν τοῦ ἱερίου τοῦ Λυκούργου· τῆς στήλης Α' εἶναι 0, 285 μ., τῆς Β' 0, 24 μ., βλ. Ἀ. Π. Ματθαίου, Ἡρίον Λυκούργου Λυκόφρονος Βουτάδου, *HOPOS* 5 (1987) 31-44, εἰδ. σελ. 33-34). Ἡ ὑπαρξη στιβαροῦ τένοντος στὴν κάτω πλευρὰ ὑποδεικνύει ὅτι ἡ στήλη ἐστηρίζετο σὲ ὑποκείμενο μέλος, μᾶλλον ὑψηλό. Θεωρῶ πιθανὸν ὅτι ἡ στήλη ἐπέστεφε τὸ κυρίως σῶμα τοῦ ἐπιτυμβίου μνημείου, στὸ ὁποῖο θὰ ἦσαν ἐπιγεγραμμένα ὀνόματα τῆς οἰκογενείας τοῦ Δημοκράτους· ἐπρόκειτο, δηλαδή, περὶ οἰκογενειακοῦ μνημείου.

11. Α. Π. Ματθαίου, στὸν τόμο *Ritual, Finance, Politics. Athenian Democratic Accounts presented to David Lewis*, R. Osborne – S. Hornblower (eds), Oxford 1994, 175-182 (= *IG II³ 4, 2, 1373*).

12. *IG II³ 4, 1, 252* (= *IG II² 3130*).

13. Πιθανῶς τοῦ Ἀριστογείτονος, βλ. Davies, *Athenian Propertied Families*, 475.